KIND AAN ZET

Professionals en de stem van het kind

Onder redactie van Ido Weijers

uitgeverij SWP

Kind aan zet
Professionals en de stem van het kind
Onder redactie van Ido Weijers

ISBN 978 90 8560 425 9
NUR 854/740
THEMA JKSB1/JNO
BISAC LAW010000/LAW036000

© 2026 Uitgeverij SWP Amsterdam
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.
All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Inhoud

Voorwoord – Stem van het kind in de knel? 9
Ton Liefaard

Inleiding 13
Ido Weijers

1 Over het horen van minderjarigen door de kinderrechter in strafrecht, civiel jeugdrecht en WvGGZ 29
Reinier Feiner
1.1 Het horen als juridisch moment én als menselijke ontmoeting 29
1.2 Het jeugdstrafrecht: de zittingszaal als decor 30
1.3 Het civiele jeugdrecht: het besloten kindgesprek 31
1.4 De verplichte zorgrechter (WvGGZ): de rijdende kinderrechter 33
1.5 Drie manieren van horen, drie beelden van het kind 36

2 De positie van het kind in de jeugdbescherming 37
Joost Huijer
2.1 Kinder- en mensenrechtenkader 40
2.2 De rechtspositie van het kind in jeugdbeschermingszaken 43
2.2.1 De procespositie van het kind in jeugdbeschermingszaken 45
2.2.2 Het hoorrecht van het kind in jeugdbeschermingszaken 48
2.3 Een blik op de toekomst: positieve elementen en kanttekeningen 49
2.3.1 Positieve elementen 49
2.3.2 Aandachtspunten 53

3 De stem van het kind in scheidings- en omgangszaken 61
Inge van der Valk, Charlotte Mol, Rianne van Dijk & Zoë Rejaän
3.1 Scheiding van ouders en de stem van kinderen 61
3.2 Het meten van kinderparticipatie 67
3.3 Interviews met rechters en gerechtsjuristen 71
3.4 Observaties van kindgesprekken 72
3.5 Vragenlijstgegevens en interviews met jongeren zélf over het kindgesprek 73
3.6 Conclusie 75

4 Naar betekenisvolle participatie van vluchtelingenkinderen in de asielprocedure 77
Stephanie Rap
4.1 Inleiding 77
4.2 Kinderen in asielprocedures 78
4.3 De percepties van professionals 80
4.4 De percepties van kinderen 83
4.5 Een recente casus 86
4.6 Aanbevelingen 87

5 Praten met kinderen in de knel 91
Ido Weijers
5.1 Vermijd denkertjes 93
5.2 Gebruik kleine, concrete vragen 95
5.3 Ga serieus in op vragen van het kind 97
5.4 Sluit aan bij de wereld van het kind 98

6 Als praten niet lukt – Kinderen met sociaal-communicatieve problemen 99
Maretha de Jonge
6.1 Kinderen en jongeren met sociaal communicatieve problemen 99
6.2 Selectief mutisme: een onhoorbaar probleem 101
6.3 Wat maakt communiceren zo moeilijk? 102
6.4 Van zwijgen naar spreken 104
6.5 Hoe om te gaan met dit probleem? 105
6.6 Tips voor de praktijk 106

7 De stem van het kind in de palliatieve zorg – Besluitvorming tussen kind, ouders en arts 109
Mirjam Sombroek van Doorm
7.1 Inleiding 109
7.2 Medische besluitvorming in kinderpalliatieve zorg 111
7.3 Autonomie van het kind in de palliatieve zorg 112
7.4 Het kind en zijn participatierecht 114
7.5 De ouders en hun rol 117
7.6 De artsen en hun professionele verantwoordelijkheid 118
7.7 Conclusie 120

8 De wens voor hulp bij sterven bij jonge mensen die lijden aan een psychische aandoening – Een dilemma in het spanningsveld tussen ethiek en recht 123
Rutger Jan van der Gaag
8.1 Inleiding 123
8.2 De mentale gezondheid onder jongeren 124
8.3 De mentale zorg voor jongeren 125
8.4 De Wet levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding 128
8.5 Wat kan er geleerd worden van de praktijk? 130
8.6 Extra zorgvuldigheid bij beroep op de WTL op psychische grondslag 131
8.7 Reflecties op het dilemma 132
8.8 Discussie en voorzichtige conclusies 134

9 Het 'consentmodel' in de zedenwet en de verantwoordelijkheden die daarbij horen – Voor kinderen en voor de volwassenen om hen heen 137
Ivonne Leenhouwers
9.1 Inleiding 137
9.2 Het consentmodel 138
9.3 Seksueel contact met jongeren onder de leeftijd van 16 jaar 140
9.4 Uitleiding 142

10 De afwezige stem van het kind in de influencerindustrie 145
Ido Weijers
10.1 Inleiding 145
10.2 Branding babies 147
10.3 Kritiek 149
10.4 Kinderarbeid 152
10.5 Artistiek werk? 155
10.6 Bescherming 156
10.7 De stem van het kind 158

Eindnoten/Bronnen 161

Over de auteurs 173

Voorwoord

Stem van het kind in de knel?

Ton Liefaard

Aandacht voor de 'stem van het kind' is in Nederland nauwelijks meer weg te denken. Onder invloed van het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind en met steun van het hoorrecht, zoals dat in Nederlandse wetgeving in bepaalde mate is geregeld, is er in de professionele praktijk een groeiende aandacht waarneembaar voor de stem van het kind. Er zullen weinig beleidsmakers, professionals, studenten of onderzoekers zijn, die zich niet op de een of andere manier bewust zijn van het feit dat de stem van kinderen moet worden meegenomen in besluitvorming die over hen gaat. De stem van het kind is zo een factor van betekenis geworden in het familierecht, in de jeugdbescherming, in het jeugdstrafrecht, in medische besluitvorming en bijvoorbeeld ook in het onderwijs.

Toch is het nog lang niet zo dat dit altijd leidt tot betekenisvolle participatie van kinderen in besluitvormingsprocessen. Hierdoor worden een aantal belangrijke voordelen van de stem van het kind, zoals betere en rechtvaardigere beslissingen en uitkomsten, niet gerealiseerd. Ook is het maar de vraag of ons handelen naar kinderen toe er wel voldoende van doordrongen is dat kinderen op grond van artikel 12 VN-Kinderrechtenverdrag het *recht* hebben om hun stem te doen gelden in besluitvorming die hen aangaat, en dat het daarmee niet zozeer de vraag is óf een kind moet worden betrokken, maar eerder hóé dat het beste kan worden gedaan.

Regelmatig wordt het betrekken van kinderen bij zaken die hen aangaan ter discussie gesteld of zelfs terzijde geschoven, juist wanneer het beslissingen betreft in complexe aangelegenheden, waar de belangen van kinderen ernstig worden bedreigd. In dergelijke gevallen hebben we vaak de neiging – zonder twijfel vanuit goede bedoelingen – om de stem van het kind ondergeschikt te maken aan de complexe belangenafweging die moet plaatshebben, terwijl we ons onvoldoende realiseren wat dat doet met de kinderen die het betreft en

zonder dat we daar altijd een rechtvaardiging voor hebben. Wat ook niet helpt, is dat vaak sprake is van een hoge werkdruk, torenhoge verwachtingen van bijvoorbeeld jeugdbeschermers, en onvoldoende vaardigheden om kinderen, met al hun verschillen en specifieke kenmerken, betekenisvol te laten participeren.

Helaas moeten we ook vaststellen dat we soms gewoon te weinig bereid zijn om kinderen een plaats te geven in 'onze' besluitvorming, omdat het te veel tijd kost of te lastig is, omdat we onvoldoende bereid zijn om een beetje van onze autoriteit te delen (lees: echt open te staan voor kinderen) of omdat we te weinig creatief zijn om de stem van het kind binnen onze staande praktijk een plek te geven. Niet zelden is sprake van een zekere betutteling of bevoogding van kinderen of op zijn minst een neiging om kinderen als te klein te beschouwen, hetgeen geen recht doet aan de ontwikkeling van kinderen en hun groeiende autonomie. Vanuit kinderrechten moeten we bij kinderen niet denken in beperkingen, maar juist zoeken naar mogelijkheden om kinderen in staat te stellen om te participeren; het moet dan bovendien gaan om *alle* kinderen.

Met deze bundel legt Ido Weijers de vinger op de zere plek. Er is veel meer aandacht voor de stem van het kind, maar nog te vaak zit deze in de knel. Bij uitstek in complexe aangelegenheden, situaties waarin volwassenen alle zeilen bij moeten zetten om de belangen van kinderen te beschermen en daar niet altijd in slagen, of in gevallen waarin meerdere actoren, waaronder bijvoorbeeld zorg- of dienstverleners en ook bedrijven, betrokken zijn en verantwoordelijkheden diffuus zijn, raakt de stem van het kind maar al te gauw uit beeld. Hoe luisteren we werkelijk serieus naar kinderen die zich in een lastige situatie bevinden? Deze vraag staat centraal in deze boeiende bundel, waarin door middel van een inleiding en een negental inhoudelijke hoofdstukken wordt gereflecteerd op de betekenis van de stem van het kind in de praktijk en suggesties worden gedaan om de stem van het kind meer en beter vorm te geven.

Ido Weijers concludeert naar mijn idee terecht dat de stem van het kind onderdeel moet zijn van *shared decision making* door kinderen, hun ouders en professionals, en van een voortdurend gesprek tussen de professional en het kind. De bundel reikt verschillende manieren aan waarop dit zou kunnen worden verwezenlijkt en laat zien dat dat van ons vraagt voorbij geldende wet- en regelgeving te denken en ons niet te laten gijzelen door praktische onmogelijkheden of bestaande afspraken, gebruiken en (institutionele) belangen. De

stem van het kind kan alleen van werkelijke betekenis zijn als de betrokkenheid van het kind is ingebed in een cultuur van een onvoorwaardelijk respect voor kinderen, niet omdat ze de toekomst zijn, maar omdat ze leven en zich ontwikkelen in het hier en nu, en mens zijn zoals iedereen.

Ton Liefaard, hoogleraar Kinderrechten, Universiteit Leiden

Inleiding

Ido Weijers

Wordt er wel echt geluisterd naar het kind in de knel? Nemen we de stem van het kind dat zich in een lastig parket bevindt werkelijk serieus? Aan de ene kant zien we dat er de laatste jaren onder professionals op verschillende plekken meer oog is gekomen voor de inbreng van het kind. Neem de kinder- en familierechters. Die willen in veel gevallen ook kennisnemen van de mening van het (zeer) jonge kind als het gaat om opvang- en omgangsregelingen in het geval van scheiding van de ouders en bij mogelijk op te leggen beschermingsmaatregelen.

Een ander inspirerend voorbeeld betreft de palliatieve zorg voor ernstig zieke kinderen. Goed luisteren naar wat dit kind naar voren brengt, doordacht omgaan met aarzelingen, angst en pijnlijke vragen van het kind is de afgelopen decennia op dit gebied gepropageerd als essentiële professionele attitude, een attitude waar we op diverse andere gebieden veel van kunnen leren.

Ook is er de afgelopen jaren op enkele specifieke terreinen meer aandacht gekomen voor de techniek om met kinderen in ongemakkelijke, spannende situaties in gesprek te gaan. Denk aan praten met kinderen over de scheiding van hun ouders. Dat zien we eveneens als het gaat om praten met kinderen en jongeren over pesterij en mishandeling en bijvoorbeeld ook bij traumabehandeling. En dat zien we in het bijzonder bij experts die zich richten op kinderen die wel kunnen praten, maar die helemaal dichtklappen en niks meer zeggen vanwege de spanning, die zij in een bepaalde situatie met onbekenden steevast ervaren.

Aan de andere kant worden we de laatste jaren echter ook geregeld geconfronteerd met situaties waarin precies het omgekeerde gebeurt: waar de stem van het kind stelselmatig is genegeerd, waar het kind niet of nauwelijks de kans heeft gekregen om zijn stem te laten horen en waar soms zelfs aan uiterst alarmerende signalen van de kant van het kind voorbij is gegaan. Denk aan het drama met het Vlaardingse meisje in mei 2024 en het vergelijkbare drama twee jaar later met het meisje in Stadskanaal. In beide gevallen waren er ern-

stige signalen en verhalen van het kind, waarop direct had moeten worden ingegrepen.

Omgekeerd wordt soms besloten om juist stevig in te grijpen zonder de kinderen te horen. Zo bereikt mij, terwijl ik dit schrijf, een bericht over een rechter die in een kort geding een drastisch besluit neemt, zonder te overleggen met de kinderen (15 en 12) waar het in deze zaak om draait. Het gaat om een vechtscheiding, waarbij moeder al jaren alle contact met vader blokkeert – kortom een typisch voorbeeld van 'ouderverstoting'. De kinderen hebben deze ongezonde antivaderhouding helemaal overgenomen. De rechter acht het nu tijd om door te pakken. Hij ziet geen heil meer in 'losweken' van de kinderen, maar kiest voor 'losbreken'. Zonder de kinderen te horen, besluit hij dat zij ondanks hun verzet (en ondanks kritiek van hun behandelaar) desnoods met behulp van de politie bij de moeder moeten worden weggehaald en voorlopig bij de vader moeten worden geplaatst.[1]

Dat op veel meer plaatsen echter onvoldoende of zelfs helemaal niet naar de stem van het kind wordt geluisterd, was kort voor deze uitspraak nog weer eens pijnlijk naar voren gekomen in twee toevallig gelijktijdig verschenen rapporten over misstanden in de jeugdzorg. Allereerst een rapport van de kinderombudsman getiteld *Je bent maar een kind, je durft gewoon niet* (2026). Zij constateerde dat jongeren in een accommodatie voor jeugdhulp zich vaak niet vrij voelen om een klacht in te dienen, omdat ze bang zijn voor de gevolgen en omdat ze de bestaande klachtenprocedures te formeel en te langdurig vinden. Zoals eenieder met een beetje pedagogische intuïtie beseft, hebben deze jongeren veel minder behoefte aan een officiële klachtenprocedure dan aan een eerlijk, open gesprek, en liefst een beetje snel. Tien jaar eerder was dezelfde kritiek overigens al naar voren gekomen in vergelijkbaar onderzoek. Juist bij deze kwetsbare jongeren in hun evident afhankelijke positie, gescheiden van hun ouders, met vaak beperkte vrijheid, moet er een onafhankelijk, betrouwbaar, open en makkelijk toegankelijk oor zijn voor hun stem.

Op dezelfde dag verscheen een rapport van de Erasmus Universiteit Rotterdam met de titel *Explosieve ervaringen* (2026). In deze studie zijn de ervaringen van oud-bewoners met mishandeling, misbruik en geweld in Jeugddorp De Glind in de afgelopen zeventig jaar onderzocht. Het rapport wijst op een samenhang van factoren die deze misstanden in stand hielden, zoals een gesloten organisatiecultuur, tekortschietend professioneel handelen, beperkt extern toezicht en het niet serieus nemen of intern afhandelen van meldingen.

Ook hier constateren de onderzoekers dat er door de jaren heen een klimaat ontbrak waarin goed werd geluisterd naar de inbreng van de kinderen die op deze locatie verbleven.

Kort daarop werd bekend dat Jeugdbescherming Noord een 13-jarige zonder passende begeleiding in een vakantiepark had geplaatst. Vervolgens kwam in een documentaire van Zembla aan het licht dat dit allang geen uitzondering meer is. Inmiddels worden er in ons land jaarlijks honderden minderjarigen die overduidelijk specialistische zorg en opvang nodig hebben, zonder dat deze jongeren daar zelf inspraak in hebben, door particuliere organisaties voor veel geld in een dergelijke 'een-op-een'-setting vastgehouden. In dezelfde periode wees een rapport van de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd op zo mogelijk nog ernstiger en zelfs ronduit bedreigende misstanden in Hoenderloo, waarbij volkomen voorbij was gezien aan de inbreng van de jongeren die daar vanuit het hele land werden gedropt.

Evenzeer verontrustend zijn de recente bevindingen betreffende het snelgroeiende daklozenprobleem. Dit blijkt inmiddels om zo'n 70.000 tot ruim 100.000 personen te gaan, onder wie chronisch zieken, zwangere vrouwen en kinderen. Overal zit de daklozenopvang overvol. Kinderen en ouders die zich met hun kinderen op straat proberen te redden, krijgen niet vanzelfsprekend hulp. Maar deze ouders kunnen wel te maken krijgen met bemoeienis, namelijk wat de opvoeding van hun kinderen betreft. Zelfs als een moeder met twee zeer jonge kinderen na huiselijk geweld en langdurig verblijf op straat eindelijk toegang heeft gekregen tot de vrouwenopvang, blijkt het mogelijk dat van de kant van de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK) en van de rechter kritische vragen worden gesteld over het verblijf van de moeder met haar kinderen: de vrouwenopvang zou niet tellen als 'eigen plek' en dat zou een risico vormen voor de kinderen (!).[2]

Deze opstelling roept allereerst serieuze vragen op wat betreft de kennis van de betrokken professionals van artikel 8 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Twintig jaar geleden heeft het Europees Hof immers op grond van dit artikel al een zeer duidelijke, richtinggevende uitspraak gedaan in de zaak Wallova & Walla tegen Tsjechië. Het Hof oordeelde dat de Tsjechische autoriteiten het onderliggende probleem – dat de ouders geen geschikte huisvesting konden vinden – hadden ontkend en dat er geen twijfel was aan het vermogen van de ouders om hun kinderen op te voeden. Kortom, een wei-

nig ideale woonsituatie geeft de autoriteiten alle reden voor hulpverlening, maar op zich niet voor bemoeienis met de opvoeding.

Maar heel anders dan in de eerdergenoemde beslissing van de rechter in kort geding roept de opstelling van de betreffende professionals in deze casus ook ernstige vragen op wat betreft de bijna perverse wijze, waarop de notie van 'het belang van het kind' hier impliciet werd ingezet tegen de stem van het kind. In de kortgedingzaak betreffende de verstoting van de vader was immers evident sprake van een ongezonde relatie tussen moeder en dochters. In de zaak betreffende de dakloze moeder met haar twee kleine kinderen wees echter niets op ernstige tekortkomingen in de opvoeding door deze moeder. En net als in de casus Wallova & Walla tegen Tsjechië is het aannemelijk dat ook deze kinderen wat betreft hun woonsituatie verlangden naar verbetering, maar dat ze geen enkele behoefte hadden aan bemoeienis met hun opvoeding – laat staan aan ingrijpen in hun gezinssituatie –en waren er geen tekenen die wezen op wensen van hun kant in die richting. In zo'n geval dreigt de stem van het kind, bijvoorbeeld door aandringen van de ex-partner van moeder, bij voorbaat ondergesneeuwd te raken door kritische vragen op te werpen over de woonsituatie van moeder met haar kinderen.

Het belang van het kind versus zijn of haar stem

Recent werd mij nog eens verrassend duidelijk dat een dergelijke oppositie tussen het belang en de stem van het kind allerminst uitzonderlijk is. Tijdens een lezing op een werkconferentie over kinderrechten naar aanleiding van het drama van het pleegzorgmeisje in Vlaardingen spitste het gesprek met de zaal zich al snel toe op dit punt: de mogelijke spanning tussen de inbreng van het kind aan de ene kant en wat jeugdbeschermers en andere professionals van hun kant als het belang van het kind zien, waarbij dat belang lang niet altijd strookt met de wensen van het kind.

In termen van kinderrechten gaat het hier om de verhouding tussen artikel 12 en artikel 3 van het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK). Artikel 12 legt de nadruk op de autonomie van het kind. Het zegt dat kinderen het recht hebben om hun mening te geven over alle zaken die hen aangaan. Artikel 3 benadrukt het belang van het kind en zegt dat dit bij alle maatregelen betreffende kinderen voorop moet staan. In abstracto wordt soms gesteld dat deze twee invalshoeken elkaar wederzijds versterken vanuit de gedachte dat 'bescherming nodig is om autonomie te ontwikkelen en autonomie nodig is om bescherming te waarborgen'.[3] Dat betekent echter niet, dat